

2015-05-28

Komplettering till Budgetunderlag för åren 2016–2018 – beräkning av stöd till produktion av svensk film

Inledning

I budgetunderlaget som Filminstitutet lämnade till Kulturdepartementet 1 mars 2015 utlovades en mer noggrann beräkning av våra äskningar vilket detta underlag utgör. Sedan budgetunderlaget lämnades in har regeringen föreslagit en förändrad filmpolitik. Våra beräkningar baseras dock på hur nuvarande filmavtal är uppbyggt. Oavsett finansieringsform menar vi att det totala behovet av stöd inte skiljer sig, filmbranschen är i stort behov av nya medel även om filmpolitiken läggs om.

Den totala summan kommer från och med den 1 januari 2017 att fördelas genom en ny struktur som kommer att ta sitt uttryck i regeringens kommande filmproposition, men den nya strukturen kommer att behöva lika mycket nya medel som den gamla filmavtalsstrukturen.

Inledningsvis kan konstateras att filmstödet har flera olika funktioner. Den första är givetvis att få fram nya filmer som självständiga konstnärliga verk och visa dem för publik. Den andra är att vidmakthålla kompetens, utveckling och infrastruktur på filmens område.

Ett för litet stöd får flera negativa konsekvenser.

- Antalet berättarröster som ekonomin ger utrymme för kan inte växa. Detta får en direkt effekt på det demokratiska arbetet med kvalitet och breddad representation.
- Produktions- och distributionsbolag tappar kompetens och styrfart. Befintliga strukturer riskerar att raseras.
- Färre personer kan försörja sig på filmarbete, vilket även påverkar närliggande kreativa branscher.

Både bransch och politik använder uttryck som att filmbranschen blöder och att filmbolagen går på knäna. Det talas också om att det utförs en stor mängd obetalt arbete. Mot den bakgrunden kan man konstatera att ingen klarar en lägre nivå än dagens. All förändring måste därför gå ut på att höja stöden, såväl det totala filmstödet som stöd till enskilda produktioner.

Filmbranschen är dessutom inte en från andra branscher helt avgränsad verksamhet. Film- och tv-produktion är sammanvävda verksamheter och kopplingar finns även till angränsande verksamheter (pr, reklam, dataspel med mera). Även stora delar av den rent konstnärliga filmproduktionen är sammanvävd med andra konstformer som musik, teater, bildkonst, litteratur och journalistik. Många verksamma inom filmen arbetar inom flera områden och går mellan uppdrag inom olika områden.

Nedan görs ett antal beräkningar som underlag för förståelsen varför ytterligare medel måste tillföras filmen till det som fram till 2017 är filmavtalets medel, men efter

den 1 januari 2017 helt kommer att vara statliga medel. Med utgångspunkt i nuvarande ordning kan man förenklat säga att långfilmsstödet är tvådelat – stöd i förhand och stöd i efterhand. Förhandsstödet ska säkerställa en produktion som leder till en film med hög kvalitet. Efterhandsstödet ska tjäna som morot för filmskapare och finansiärer att investera i filmen.

Förhandsstöd till långa spelfilmer

Två utgångspunkter för ökat förhandsstöd är för låga snittbudgetar och för låga stödandelar. Dessa båda förhållanden påverkar produktionerna direkt; mindre pengar leder till bristande utvecklingsarbete, kortare planeringstider och lägre ersättningar till de medverkande, vilket med all säkerhet går ut över kvaliteten och nivån på hantverket. Vanligt är också att bristen på pengar hämmar efterarbetet; man får alltså inte ut full effekt av de investeringar som görs under den löpande filmproduktionen utan tvingas avsluta arbetet med filmen för tidigt. Med andra ord, för att höja de enskilda filmernas kvalitet är ökade stöd viktigt. Förhandsstödet är också helt avgörande för att uppfylla filmpolitikens övriga ambitioner kring mångfald vad gäller såväl medverkande som berättelser.

En ytterligare utgångspunkt är att när staten har medel att ge in i film så attraheras privat produktionskapital eftersom statens stöd är så kallade mjuka pengar och kräver ingen del av kakan. Med privat produktionskapital avses såväl branschens kapital som privata investeringar. Det betyder att ju högre snittstöd Filminstitutet ger i förhandsstöd desto mer kommer filmernas totala budget att öka i snitt. En ökad snittbudget ger större möjlighet för filmen att både få en högre kvalitet och attrahera en större publik.

Storleken på den totala finansieringen är alltså en sammanvägning av flera faktorer. Hur mycket en film i snitt bör få kosta för att uppnå en hög kvalitet, hur många filmer som ett land måste producera per år för att både behålla unika berättarröster och tillföra nya underrepresenterade röster, samt behålla hantverksskickligheten och avslutningsvis hur mycket man måste tillföra filmerna för att locka ytterligare privat kapital.

Fördelningen av budgeten mellan olika delar för produktionen av en lång spelfilm varierar mellan olika filmer, bland annat beroende på typ av film, målgrupp och grad av teknisk komplexitet. I genomsnitt läggs elva procent på förproduktion varav fyra procentenheter läggs på manusutveckling. Inspelningen är den del som generellt utgör största delen av budgeten, i genomsnitt 57 procent, medan postproduktionen står för 16 procent. I filmens budget ingår slutligen i genomsnitt någon enstaka procent för marknad och export, samt en relativt stor övrig post som härrör från försäkringar, färdigställandegarantier och fasta kostnader.

I diskussionen om varför svenska filmer inte alltid når ända fram framförs ofta att inte tillräckliga resurser och tid läggs på utveckling av projektet och då kanske framför allt på manus. Det är sällan möjligt att i senare skeden av projektet helt hantera de brister som finns i utvecklingen på ett framgångsrikt sätt. Ett uppenbart motiv för att öka den genomsnittliga budgeten för de filmer som Filminstitutet stödjer är därför att resurserna för just projektutveckling ökar.

Under den senaste tioårsperioden har också en utveckling skett mot allt kortare inspelningstider. Vad som tidigare gjordes under 50-60 dagar görs nu på 30 dagar

eller färre. Till stor del kan det förklaras av användandet av digital inspelningsteknik som möjliggör en snabbare process. Men det beror också på att pressade budgetar begränsar inspelningstiden. Ytterligare en effekt av begränsade resurser är att tiden för postproduktion ofta kortas vilket kan leda till att filmen anses färdig trots att ytterligare tid för klippning och annat efterarbete skulle kunna ge ett bättre resultat.

Det begränsade ekonomiska utrymmet leder även till problem för produktionsbolagen att betala avtalsenliga löner och är således även en arbetsmiljöfråga.

Medianbudgeten för lång svensk spelfilm under de senaste fem åren ligger strax över 21 miljoner kronor. För att stärka svensk films framtid måste budgeten snarast öka. En genomsnittsbudget på drygt 23 miljoner kronor är rimlig som en första målsättning.

Det finns alltså flera motiv till att öka svensk films genomsnittliga budgetar. I och med att Filminstitutets stöd kan ges i utvecklingsfasen innan ett projekt är färdigfinansierat är stödet också avgörande för att ge tillräcklig tid och resurser för utveckling. I dagsläget är tillgängliga stödmedel inte stora nog att stötta utveckling i nödvändig omfattning. Som påpekats ovan motsvarar utvecklingsstödet i genomsnitt fyra procent av ett filmprojekts budget. För att stärka svensk film behöver utrymmet för stöd till utveckling öka.

Filminstitutets stöd har under de senaste åren utgjort cirka 35 procent av den genomsnittliga produktionsbudgeten. För att både bidra till en större fokusering på utveckling och för att ge projekten bättre förutsättningar för produktion behöver den genomsnittliga stödnivån höjas till 37 procent.

Nedan finns en tabell som just tar sikte på ett resonemang med utgångspunkt i snittberäkningar uttryckt i miljoner kronor för konsulent- och automatstödda filmer sammantaget.

	2012	2013	2014	2017
Genomsnittlig produktionsbudget	25,3	19,4	21,2	23,1
Genomsnittlig stödandel	34 %	36 %	37 %	37 %
Stöd per film i genomsnitt	8,0	6,3	6,6	8,55
Antal filmer	23	18	20	22
Summa	184,2	112,4	131,8	188
Totalt stöd	184,2	112,4	131,8	188

Tabellen ger en bild av att den genomsnittliga budgeten för lång spelfilm sjunker. Stödandelarna är ganska stabila över tid men ökar något. Även antalet filmer per år sjunker något.

Skälet till den minskade snittbudgeten och minskat antal filmer har att göra med filmavtalet som trädde i kraft den 1 januari 2013. Dels togs det 20 miljoner från

förhandsstödet och lades på efterhandsstödet, dels infördes automatsstödet som också togs från förhandsstödet.

Den totala summan förhandsstöd är också beroende av i vilken utsträckning medel återbetalas från framgångsrika filmer. Till exempel innebar försäljningsframgångarna för Millenniefilmerna att extra medel tillfördes under 2010–2012. Det är alltså inte rättvisande att utgå från ett års budget utan snarare över en period av flera år. Filminstitutets sammanlagda medianbudget de senaste fem åren är 132 miljoner kronor per år.

Den svenska biomarknaden får nog anses mättad vid 20 produktionsstödda långa spelfilmer per år. Men om politiken vill släppa fram underrepresenterade berättarröster borde antalet filmer öka till 22-24 filmer per år. Denna ökning bygger på att i Sverige har cirka 20-30 procent av befolkningen icke-svensk bakgrund och att det även finns andra underrepresenterade grupper, motsvarande cirka 5-10 procent, som inte traditionellt får komma till tals. En del av ökningen av antalet filmer skulle kunna hitta sin publik i andra fönster. Att begränsa antalet filmer in i stödsystemet i relation till hur många som kan komma ut på bio är därför inte helt relevant.

Viktigt att notera är att vi i detta sammanhang inte fastnar i resonemanget kring vilka filmer som kommersiellt passar för biografmarknaden, utan vilka filmer som till sin kvalitet, estetik och innehåll på annat sätt passar den stora duken och det offentliga rummet. Den kommersiella biografmarknaden tar hand om de kommersiella filmerna, medan det statliga stödsystemet för distribution och visning måste utvecklas för att ta hand om de filmer som inte klarar sig på marknadens villkor.

Därmed måste stödsystemet för distribution och visning vara anpassat så att de filmer som tjänar på biografvisning får relevant lanseringsstöd för det, medan andra filmer får relevant lanseringsstöd för andra fönster. Vi har också föreslagit stöd för att etablera nya biografier där mindre kommersiell film kan nå sin publik.

Att räkna på genomsnitt har sina begränsningar. Det är inte meningsfullt eller önskvärt att alla filmer kostar lika mycket. Antalet 22 filmer har alltså inget egenvärde, även om en relativt hög och jämn produktionsnivå säkerställer en stabil filmbransch. Om man vill att Sverige ska producera stora berättelser som samlar medborgarna skulle man kunna tänka sig att en film får ett stöd på fyra gånger snittstödet, men då blir utrymmet det året mindre för antalet röster. Samtidigt görs det också ett stort antal konstnärligt utmanande filmer som inte är beroende av en stor produktionsbudget. De får normalt sett bara hälften så stora produktionsstöd eftersom deras budgetar totalt är så mycket lägre.

De konsekvenser, som vi kunnat konstatera under innevarande avtalsperiod, av lägre snittbudgetar och färre antal filmer är tydliga. Detta kommer att synas i biografstatistiken efter att de premiärsatts 2015. Vår prognos för svensk films marknadsandel ligger 5-8 procent lägre för 2015 och 2016 jämfört med 2014.

Våra beräkningar visar att den totala summan för förhandsstöden för lång spelfilm bör ligga på 188 miljoner kronor. Det är en ökning från medianen av de senaste fem årens budgetar (132 miljoner kronor) med 56 miljoner kronor.

Efterhandsstöd

Efterhandsstödet (publikrelaterat stöd, PRS) är det som i dagens system ska stimulera filmskapare att göra filmer som går bra på bio. Genom ett stöd som kompletterar vår lilla marknads begränsade möjlighet till intäkter attraheras privata aktörer att investera i film. I takt med att den fysiska dvd/bluray-marknaden har tappat har PRS fått en ännu viktigare roll som incitament för privata investeringar.

När nu staten säger upp avtalet försvinner också branschens direkta medverkan i filmpolitiken. Ett sätt att markera att den kommersiellt inriktade delen av filmbranschen är viktig, är att öka PRS. Genom ett ökat PRS signalerar man att det är viktigt att det görs film där den publika attraktionskraften är stark. Ju mer PRS, desto lättare för en producent att få privata finansörer att bidra till finansieringen. Det är både politiskt och branschmässigt viktigt.

Stödet är också ett viktigt incitament för att dagens system för statistik över biobesök kan upprätthållas. Oavsett visningsfönster kommer statistiken behöva knytas till det material som Filminstitutet ska bygga sina beräkningar på. PRS är också fullt möjligt att knyta till kvalitativa framgångar. Det skulle gynna arbetet med det övergripande politiska målet att all film, oavsett genre eller målgrupp, ska ha högsta möjliga kvalitet.

För att få brett politiskt stöd för ett stort filmstöd måste attraktionskraften vara stor – många måste få glädje av skattepengarna och särskilt när det gäller massmediet film. Men alla ska ha rätt till hög kvalitet. Med utgångspunkt i detta resonemang finns det strategiska skäl att öka PRS-stödet. Vi föreslår därför att 2014 års nivå på PRS, som bara är knuten till biobesök, kompletteras med en summa på 20 miljoner kronor som kan stimulera den kvalitativa nivån.

Våra beräkningar visar att den totala summan för efterhandsstöd/PRS för långfilm bör ligga på 115 miljoner kronor. Det är en ökning från 2014 års budget med 20 miljoner kronor.

Nytt stöd för konvergerad media

Konvergerad media (eller transmedia som det ibland kallas) är en omogen del av filmindustrin men med en stark utvecklingspotential. Trots det saknas idag ett befintligt finansieringssystem. Filminstitutet har enligt 2013 års filmavtal i uppdrag att stödja konvergerad media. I filmavtalet är även målet att Sverige ska vara ledande i Europa i utveckling, produktion och distribution genom nya medier. Men det har varit svårt att skapa relevanta stöd inom befintlig finansiering då det skulle ha inneburit att man behövt tunna ut befintliga stöd ytterligare. För att målet ska kunna tas på allvar behöver man bygga ett stödsystem som är tillräckligt stort för att verkligen kunna bidra till att utveckla och bygga branschen.

Ett eget stöd med en konsulent skulle behöva skapas. Inom detta stöd skulle man behöva använda en större summa till projektutveckling där Filminstitutet bör ha ekonomisk kraft att bistå även med stöd till åtgärder som utbildning och projektanalys. Ett produktionsstöd behöver kunna finansiera vissa produktioner med en hög stödandel eftersom projekten utvecklas kontinuerligt och därför ofta är svåra att kostnadsberäkna. Stöd till konvergerad media kan utveckla filmbranschen via stöd

till andra delar i filmprojekt. Exempel på det kan vara filmer som marknadsförs med kampanjer som i sig utgör transmediala produkter. I synnerhet barnfilm skulle kunna stärkas på detta sätt då det ofta finns potential att skapa "universum" där man möter sin publik på flera olika plattformar.

Konvergerad media är inte formatknutet, det vill säga det är lika mycket kort-, lång- som dokumentärfilm. Konvergerad media befinner sig också i gränslandet mellan spel- och filmindustrin och är ett utvecklingsområde. Att stödja utvecklingen av konvergerad media-projekt innebär en uppdatering av filmarbetares färdigheter och möjliggör formmässig innovation, uppbyggandet av en kunskapsbank kring finansiering och distribution av konvergerad media-projekt och många andra sidoeffekter bortsett från utvecklingen av det enskilda projektet. Därför tänker vi oss att tio miljoner kronor per år skulle användas till utveckling och utbildningsinsatser.

En svårighet för konvergerad media-projekt att nå sin fulla potential, är brist på finansiering. Produktionsstödet skulle möjliggöra att ett antal väl utvecklade projekt med utarbetade strategier för att nå sin publik skulle kunna färdigställas i enlighet med upphovspersonernas visioner. Vi beräknar att sex miljoner kronor är ett rimligt produktionsstöd.

Att skapa högkvalitativa konvergerad media-produkter som stödjer lansering, marknadsföring och publikkontakt kan ha mycket starka effekter för vidare exploatering av de immateriella tillgångarna, eller varumärket, i ett filmprojekt. I bästa fall är den konvergerade media-produkten en fullödig produkt med egen attraktionskraft och konstnärlig höjd som ändå fyller många av marknadsföringsverktygets funktioner. Vi bedömer att fyra miljoner per år är en rimlig summa för stödet.

Våra beräkningar visar att den totala summan för stöd till konvergerad media bör ligga på 20 miljoner kronor. Det är en ökning från 2014 års budget med 20 miljoner kronor.

Ytterligare stöd för distribution och visning

I den översyn av stöd till distribution och visning som gjordes 2014 och som fokuserade på spridning och visning av värdefull film i olika former i hela landet, synliggjordes en rad svårigheter för filmen att nå sin publik. För kvalitetsfilmsdistributörerna har villkoren försämrats, bland annat som en följd av en vikande dvd-marknad men också på grund av en monopolliknande biografisituation. Distributörernas kostnader för rättigheter och lansering ökar och de förväntade intäkterna blir allt mera osäkra. Därmed ökar risktagandet för varje enskild titel. För att säkra dessa aktörers fortsatta verksamhet, som är avgörande för den importerade kvalitetsfilmen i Sverige, bör ytterligare medel skjutas till. Dessa medel ska gå till att stödja den långsiktiga verksamheten och kan beräknas leda till att ytterligare 10–15 titlar blir tillgängliga på marknaden per år. Under 2014 hade 99 nordamerikanska titlar svensk biografpremiär och sammanlagt 17 titlar från Afrika, Asien, Oceanien och Sydamerika. Besöksmässigt motsvarar dessa titlar 7,5 procent jämfört med 58,3 procent för de nordamerikanska filmerna. Det finns filmer från dessa världsdelar som skulle kunna hitta till den svenska marknaden och bidra till en ökad förståelse för länder långt från vårt eget men med invånare som ofta söker sig hit.

Nya medel behövs även för att stödja satsningar inom distribution och visning i tider när biografen är långt från den enda plats där publiken ser film. Det gör det också möjligt för nya aktörer, på till exempel vod-området att ta plats. Att omfördela medel från nuvarande aktörer inom visningsområdet ser vi inte som realistiskt, tvärtom verkar de flesta under snäva förhållanden och behöver ökade stöd för att bedriva sina verksamheter. Här återfinns filmfestivaler, visningsorganisationer och andra etablerade aktörer som upprätthåller viktiga strukturer för den film som inte klarar sig på marknadens villkor. Med en ökad summa på fem miljoner kronor årligen kan långsiktigheten för dessa aktörer säkras vilket i sin tur innebär att mer film från andra länder än de engelskspråkiga kan nå en svensk publik över hela landet.

Även om digitaliseringen av biografier i viss mån förenklat distributionen har det inte kommit att gälla för kvalitetsfilm. I stället har det blivit svårare att få visningstider för dessa filmer i storstäderna. Samtidigt ska man hålla i minnet att den allra största publiken för de här filmerna finns i just storstäderna; mellan 70–90 procent av intäkterna för dessa filmer kommer därifrån. Behovet av fler dukar/biografier i Stockholm och avsaknad av biografier på en del mindre och mellanstora orter i landet blev tydligt i utredningen och motiverar ett stöd till nyetablering av biograf. Med en årlig stödsumma på tre miljoner kronor finns möjlighet att stödja nyetablering av fyra till åtta biografier. Stödet ska i första hand användas till utveckling, projektering samt ombyggnation och installationer. En 50-procentig matchning från annan part kommer att vara nödvändig. Med fler dukar både i storstäderna och på landsorten ökar möjligheterna för filmen att nå sin publik.

Våra beräkningar visar att den totala summan för distribution och visning av film bör ligga på 65,8 miljoner kronor. Det är en ökning från 2014 års budget med 8 miljoner kronor.

Övriga äskningar

I det budgetunderlag Filminstitutet skickade till Kulturdepartementet framfördes också önskemål om ytterligare medel till dokumentärfilmen och Oberoende producentstöd samt för ett exportstöd, ett samiskt filmcentrum samt för unga kvinnors filmskapare. Dessa stöd är motiverade i budgetunderlaget och vi har inga ytterligare beräkningar.

Totalt stödbehov utöver befintliga medel i filmavtalet (för produktion, distribution och visning)

Stöd/miljoner kronor	2016	2017	2018
Filmavtalets ursprungsmedel	435	435	435
Ytterligare medel:			
Efterhandsstöd/PRS	20	20	20
Långa spelfilmer	56	56	56
Oberoende producentstöd	11	11	11

Konvergerad media	20	20	20
Dokumentär	20	20	20
Distribution och visning ¹	8	8	8
Summa	570	570	570

¹ Dessa stöd finansieras idag av såväl medel från filmavtalet som från den filmkulturella stöddelen.